

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

**Formování národnostní identity ukrajinské menšiny
v ČR po roce 1989**

Bakalářská práce

Autor: Olga Ducháčová
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek

Zadání bakalářské práce

Autor:	Olga Ducháčová
Studium:	P14K0102
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Formování národnostní identity ukrajinské menšiny v ČR po roce 1989
Název bakalářské práce AJ:	Shaping of the nation identity of the Ukrainian minority in the Czech Republic after 1989

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zaměřit na analýzu proměn etnické identity ukrajinské menšiny v ČR po roce 1989. Zdůraznit bych chtěla otázku rodinných vztahů, udržování kulturních tradic a náboženské identifikace. Postup vypracování: vyhledání vhodné literatury a dalších informačních zdrojů specifikování hlavní teze a metodologie práce stanovení struktury práce vypracování finálního textu bakalářské práce

Pavel Robert Magoesi - Dějiny Ukrajiny Nakladatelství Lidové noviny NLN 2015, ISBN 978-80-7106-409-1 Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová - Etnické komunity Fakulta humanitních studií 2011, ISBN 978-80-87398-13-5 René Petráš, Helena Petrův - Menšiny a právo v České Republice Auditorium 2009, ISBN 978-80-8728-400-1 Dušan Drbohlav a kol. - Ukrajinská pracovní migrace v Česku Karolinum 2015, ISBN 978-80-246-2995-7 Jiří Fídl - Ukrajina publikace by měla vyjít 6. 11. 2016

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Zdenka Sokolíčková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Podpis

Anotace

DUCHÁČOVÁ, Olga. *Formování národnostní identity ukrajinské menšiny v ČR po roce 1989*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 47 s.
Bakalářská práce

Ukrajinci jsou v současné době naší druhou nejpočetnější etnickou menšinou. Jejich migrace, která byla zprvu brána jako dočasná a cirkulační, se během let mění na trvalé usazení. Ve své bakalářské práci bych se chtěla zaměřit na analýzu národnostní identity ukrajinské menšiny, tak jak se formovala po roce 1989. Analýzu vypracuji na základě vztahu etnické menšiny k náboženství, jazyku a kultuře, kterou jsem zúžila na oblast vzdělávání a spolkové činnosti. Ve své práci zohledním i vliv migrace na rodinné vztahy a způsoby získávání práce. Podklady pro práci jsem čerpala z odborné literatury a elektronických zdrojů. Pro lepší pochopení vývoje ukrajinské identity přikládám i stručnou historii ukrajinské etnické menšiny na našem území a formování její národnostní identity před rokem 1989. Součástí mé práce je také teoretické vymezení některých pro práci důležitých pojmů.

Klíčová slova: identita, migrace, národ, jazyk, náboženství

Annotation

DUCHÁČOÁ, Olga. *Shaping of the national identity of the Ukrainian minority in the Czech Republic after 1989*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 47pp. Bachelor Degree Thesis.

Ukrainians are currently our second most numerous ethnic minority. Their migration, which was initially taken as temporary and circulating, has become a permanent settlement over the years. In my bachelor thesis I would like to focus on the analysis of the national identity of the Ukrainian minority as it was formed after 1989. I develop the analysis on the basis of the ethnic minority's relation to religion, language and culture, which I have narrowed in the field of education and federal activity. In my work I will also take into account the impact of migration on family relationships and ways of getting work. The basics of the work I drew from literature and electronic resources. For a better understanding of the development of Ukrainian identity I also attached a brief history of the Ukrainian ethnic minority on our territory and the formation of its national identity before 1989. Part of my work is also the theoretical definition of some, for the work, important concepts.

Key words: identity, migration, nation, language, religion

Poděkování

Velmi děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Petru Mackovi za podporu, rady, množství materiálů a podnětů, které mi poskytl. Dále za trpělivost, příjemnou spolupráci a pečlivost, se kterou se mé práci věnoval.

Obsah

Úvod.....	9
1. Teorie.....	11
1.1. Identita.....	11
1.1.1. Etnická identita.....	11
1.1.2. Jazyk a identita.....	12
1.1.3. Náboženství jako součást identity.....	13
1.2. Národ.....	14
1.2.1. Národnostní menšiny.....	14
1.2.2. Diaspory.....	15
1.3. Migrace.....	16
1.3.1. Migrace v České republice.....	16
1.3.2. Migrační politiky ČR po roce 1989.....	17
1.3.3. Transnacionální migrace.....	18
2. Historie ukrajinské menšiny na našem území.....	19
2.1. První zmínky.....	19
2.2. Konec 19. a počátek 20. století.....	19
2.3. První světová válka a meziválečné období.....	20
2.4. Druhá světová válka a poválečné období.....	21
3. Ukrajinská národní identita před rokem 1989.....	22
3.1. Utváření identity Ukrajinců na našem území.....	22
3.1.1. Aktivní studenti.....	22
3.1.2. Ukrajinská profesní inteligence.....	23
3.1.3. Východní Ukrajinci.....	23
3.1.4. Podkarpatská Rus součást Československa.....	24
3.1.5. Léta 1919 – 1989.....	24
3.2. Náboženství jako součást identity.....	25
3.2.1. Řeckokatolická církev.....	26

3.2.2. Pravoslaví.....	26
3.2.3. Současné plošné zastoupení církví na Ukrajině.....	27
3.3. Jazyk součástí identity.....	27
3.3.1. Východní a centrální část Ukrajiny.....	28
3.3.2. Západní Ukrajina.....	28
3.3.3. Současná situace.....	29
4. Situace Ukrajinců v ČR po roce 1989.....	30
4.1. Migrační vlna a pracovní příležitosti.....	30
4.2. Vliv migrace na rodinné vztahy.....	31
4.3. Religiozita ukrajinských migrantů.....	33
4.4. Ukrajinské spolky	35
4.5. Ukrajinské vzdělávací instituce.....	36
5. Národnostní identita ukrajinských migrantů.....	37
5.1. Shrnutí.....	40
Závěr.....	42
Bibliografie	44

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem se utvářela národnostní identita ukrajinské menšiny na našem území po roce 1989. Svou analýzu jsem se rozhodla vypracovat na základě vztahu etnické menšiny k náboženství, jazyku a kultuře. Téma kultury jsem zúžila na vzdělávací a spolkovou činnost, protože díky těmto vzdělávacím institucím a spolkům dochází k předávání ukrajinského kulturního dědictví, a tím i k utváření či upevňování ukrajinské národnostní identity. Primárním zprostředkovatelem národní identity je rodina, a proto je část mé práce věnována i rodinným vztahům. Tyto vztahy jsou však narušovány migrací, kterou ukrajinské rodiny řeší svoji nelehkou finanční situaci. Nelze proto pominout ani téma pracovních příležitostí, které ČR ukrajinským migrantům nabízí.

Ukrajinská republika získala svou nezávislost teprve v roce 1991 po rozpadu Sovětského svazu. I když se historicky všichni Ukrajinci hlásí k odkazu Kyjevské Rusi, k její hmotné i duchovní kultuře, je velmi těžké vysledovat jednotnou ukrajinskou identitu, neboť Ukrajina v minulosti prošla mnohými územními a společenskými proměnami. Tyto změny měly velký vliv na formování národní identity jejího obyvatelstva a představovaly spíše dělicí než sjednocující faktor. I v současnosti je Ukrajina přes svoji oficiální jednotnost vnitřně rozdělena na východní část, která má blíže k Rusku a západní část, která je pro evropsky orientovaná. Ani Ukrajině, ať už té současné, či jejímu historickému území, se nevyhnul fenomén zvaný migrace. Jednou ze zemí, kam mířili a míří její obyvatelé, je i Česká republika. Kromě jazykové příbuznosti a zeměpisné blízkosti je důvodem oblíbenosti ČR i skutečnost, že naše země a část západní Ukrajiny tvořily v minulosti jeden celek v rámci Rakousko-Uherska. Z historického hlediska jsou zaznamenány celkem čtyři větší „vlny“ ukrajinské migrace na naše území. První vlnu můžeme zasadit do období let 1914 – 1918. Druhá, největší, připadá na začátek dvacátých let a souvisí s porážkou Ukrajinců v boji za nezávislost. Třetí vlna následovala po druhé světové válce, kdy do Československa přicházeli vojáci 1. Československého armádního sboru vytvořeného v SSSR pocházející z Podkarpatské Rusi a volyňští Češi. Ta poslední čtvrtá byla důsledkem špatné hospodářské situace vzniklé na Ukrajině po rozpadu SSSR. Díky této vlně se na našem území po roce 1989 kromě historické a z velké části asimilované ukrajinské menšiny objevují i novodobí ukrajinští „gastarbeitři“.

Úvodní teoretická část práce je zaměřena na vysvětlení některých základních pojmů, jako je identita, národ, migrace, jazyk a náboženství. Tyto termíny mají klíčový význam při

hledání národní identity. Při zpracovávání teorie jsem z velké části vycházela ze sociologických slovníků a z díla T. H. Eriksena.

Součástí práce je i krátká historie migrace Ukrajinců na našem území končící rokem 1989. Myslím si, že je třeba připomenout historickou provázanost obou našich zemí, neboť díky tlaku minulého režimu na asimilaci Ukrajinců si mnoho Čechů neuvědomuje jejich předrevoluční přítomnost v ČR. Informace pro tuto kapitolu jsem čerpala převážně z děl B. Zilynského a T. Šiškové.

Třetí část práce obsahuje popis vývoje ukrajinské národnostní identity tak, jak se utvářela na našem území před rokem 1989. Jejimi tehdejšími nejaktivnějšími propagátory byli studenti a inteligence. Ukrajinská emigrace se zvláště v období mezi válkami vyznačovala silným spolkovým životem, zaměřeným na udržování národního povědomí a snahou seznámit majoritní společnost s ukrajinskou kulturou a historií.

Čtvrtá část je věnována událostem následujícím po „sametové“ revoluci. Na změnu politického režimu tehdy reagovala naše tradiční ukrajinská menšina založením Občanského fóra Ukrajinců. Tato organizace si kladla za cíl navázat na přerušenu tradici ukrajinských spolků a ukrajinských vzdělávacích institucí, se kterými v minulosti spojovala svou národnostní identitu. U nově příchozích Ukrajinců je hledání jejich národnostní identity komplikovanější v tom, že nejde o homogenní skupinu. Migranti pocházejí z různých oblastí Ukrajiny a vzájemně se vůči sobě vymezují. Považovala jsem proto za vhodné, zařadit do své bakalářské práce také výsledky výzkumu Mgr. Markéty Bezouškové, která se problematikou vzájemné reflexe ukrajinských migrantů v ČR zabývala. V souvislosti s cizineckou migrační skupinou jsem se zaměřila i na to, jaký vliv má migrace na rodinné vztahy a religiozitu.

Důvodem, proč jsem si vybrala právě téma národnostní identity Ukrajinců, je moje osobní zkušenost s touto národnostní menšinou. V devadesátých letech jsem měla možnost pracovat s ukrajinskými dělnicemi na šicí dílně ve firmě Delen v Hradci Králové. V roce 2007 se dokonce jedna ukrajinská rodina stala našimi sousedy. Dobré vztahy, které spolu máme, mi pomohly zbavit se zažitých předsudků vůči této národnostní menšině.

1. Teorie

„Teprve v kontaktu s druhými objevujeme, kdo vlastně jsme“.

Thomas Hylland Eriksen

1.1. Identita

Slovo identita pochází z latinského slova idem – týž, stejný, alter idem – druhé já.¹ Tento termín je velmi frekventovaný v řadě různých vědních oborů např. matematice, logice, své nejčastější uplatnění však nachází v humanitních vědách jako je etnologie, sociologie, kulturologie, kulturní antropologie, sociální geografie atd.

Jandůrkův sociologický slovník definuje identitu jako: „hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity (jakým člověkem jsem a čím se liším od druhých)“². Pro Thomase Hylanda Eriksena je identita především pocit „my“ vůči nějaké skupině, neboť „jakákoli identita a jakékoli společenství předpokládá kontrast vůči těm druhým“³. Nejčastěji je však pojem identity používán ve dvou základních významech, a to jako identita osobní a identita skupinová.

Některé složky identity jsou sice člověku dány při narození např. pohlaví nebo barva pleti. Většinu své identity si však jedinec utváří v průběhu života na základě svého umístění v sociálním životě, vlastní představy o sobě i toho, jak jej vnímá okolí. Identita jedince není statická, neustále se vyvíjí a utváří na základě různých společenských rolí vyplývajících ze životních situací. Jde o neustálý proces hledání a potřebu identifikovat se s určitým společenstvím. Z toho pramení i mnohost identit, které člověk během života má. Jednou z nich je i identita etnická (národní).

1.1.1. Etnická identita

Etnickou identitu řadíme mezi identity skupinové. Pojem „etnikum“ či etnická skupina od 70. let 20. století nahrazuje termín kmen. Nejčastěji je etnická skupina definována jako menšinová skupina, která je kulturně odlišná od většinové společnosti. „Etnické fenomény

¹srov. GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-28-7 str. 119

²JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0. str. 104

³ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-807254-925-2. str. 17

jsou vlastní celému lidstvu, nikoli pouze určitému druhu společnosti“⁴. Předpoklad, že etnická identita hraje významnou roli u kultur, které jsou vzájemně velmi odlišné, se díky antropologickému výzkumu ukázal jako chybný. Ve skutečnosti vzrůstá význam etnické identity a etnického uvědomění u kultur, které jsou si vzájemně blízké, „čím podobnější se lidé stávají, tím více lpí na zbývajících odlišnostech“⁵. Kritériem vzájemné odlišnosti může být jazyk, rasa, náboženství atd. Podle Bartha je etnicita aspekt vztahu tzn., že existence etnické skupiny musí být potvrzena společensky a ideologicky tím, „že sami její příslušníci i lidé zvenčí uznají a přijmou její kulturní odlišnosti“⁶. T. H. Eriksen doplňuje Barthovu tezi o další faktor, který je podle něj důležitý pro etnickou identitu, a tím je sdílená historie. Tato ideologie se odvolává na společné tradice a minulost a na oplátku nabízí pocit kulturní sounáležitosti a bezpečí.

1.1.2. Jazyk a identita

Za jeden z hlavních znaků etnické příslušnosti „bývá (zejména v evropském kontextu) obvykle označován jazyk, považovaný i za kulturní kapitál etnika“⁷. Jde o hlavní prostředek „sociálního života, neboť zprostředkovává sociální interakci, je hlavním médiem, jehož prostřednictvím sobě navzájem a potom také budoucím generacím předáváme zprávy, dotazy, znalosti a hodnoty“⁸. Jazyk je způsob jak člověk vnímá okolní svět, identifikuje svou příslušnost k určité kultuře. To se projevuje i pocity sounáležitosti s lidmi stejného jazyka v cizím nebo smíšeném jazykovém prostředí. Jazyk je „hodnotou většinou spjatou s hodnotou původního domova (vlasti) silou, která integruje příslušníky národa do jednoho celku“⁹.

Jazyková společenství mají k národnímu jazyku nejen racionální, ale i hluboký citový vztah, neboť vědí, že „tato společně sdílená abstraktní soustava realizovaných

⁴*Teorie etnicity: čítanka textů*. Přeložil Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, přeložil Petra Lupták BURZOVÁ, přeložil Marie FOUSKOVÁ, přeložil David HENIG, přeložil Lubomír LUPTÁK, přeložil Gabriela ŌZEL VOLFOVÁ, přeložil Lubomír VALENTA, přeložil Markéta VAŇKOVÁ. Praha: Slon, 2016. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-185-5. str. 106

⁵ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6. str. 317

⁶ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6. str. 318

⁷ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-83-0 str. 37

⁸MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2. str. 30

⁹srov. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1. str. 459

i potencionálních možností národního jazyka zakládá vztah mezi jazykem, kulturou, myšlením i duchovním dědictvím“.¹⁰

1.1.3. Náboženství jako součást identity

Náboženství je součástí lidské kultury už velice dlouho. V životě mnoha národů zaujímá významné místo. Je však velice těžké jej jednoznačně definovat. Podle T. H. Eriksena náboženství „obsahuje formy víry v nadpřirozené bytosti, jímž se dostává veřejného projevu v podobě rituálů“.¹¹ E. B. Tylor popisuje náboženství jako víru v nadpřirozené bytosti. Pro B. Malinowského je náboženství prostředek, jak se vyrovnat se strachem a nejistotou, neboť „popírá ukončení života a činí tuto skutečnost přijatelnou pro pozůstalé“.¹² E. Durkheim definuje náboženství jako „jednotný systém víry a praktik vztahující se k posvátným věcem“.¹³ Karel Marx viděl v náboženství „společenský nástroj užívaný kapitalisty k udržování pracující třídy v klidu“.¹⁴ Na konci devatenáctého století prohlásil Friderich Nietzsche, „že nevíra zabila křesťanského Boha. Nezbylo nic než beznadě“.¹⁵

Ať už má člověk jakýkoli názor na Boha či náboženství, je jisté, že je-li náboženství po dlouhá období součástí lidských dějin, pak musí plnit nějakou funkci. Tou asi nejdůležitější je zprostředkování transcendentního vztahu prostřednictvím kultu a obřadů. Náboženství dále poskytuje důležitou emocionální pomoc ve chvílích, kdy člověk potřebuje pocit pevnosti a stálosti. Sjednocuje člověka s jeho skupinou, formuje a utváří jeho identitu, která je upevňována účastí na náboženských rituálech a bohoslužbách. Náboženství je skupinová záležitost a jako takové „upřednostňuje skupinové cíle před individuálními touhami a podporuje skupinovou disciplínu. Tím posiluje legitimitu uspořádání dané společnosti“.¹⁶

¹⁰SOUKUPOVÁ, Blanka, Helena NOSKOVÁ a Petr BEDNAŘÍK, ed. *Paměť - národ - menšiny - marginalizace - identity*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2014. Urbánní studie. ISBN 978-80-87398-43-2 str. 223

¹¹ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6. str. 256

¹²MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2. str. 145

¹³PASTUSZAK, Jarosław. *Člověk, kultura, náboženství: principy a východiska interkulturního a mezináboženského dialogu*. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-03-0 str. 41

¹⁴KEMP, Hugh P. *ABC světových náboženství*. Praha: Česká biblická společnost, 2014. ISBN 9788087287651. str. 115

¹⁵KEMP, Hugh P. *ABC světových náboženství*. Praha: Česká biblická společnost, 2014. ISBN 9788087287651. str. 115

¹⁶NEŠPOR, Zdeněk R. a Dušan LUŽNÝ. *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-251-5 str. 68

1.2. Národ

Národ je „osobitě a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území“.¹⁷ „Definice národa je obtížná a někteří autoři proto považují národ za pouhý intelektuální konstrukt, který ve skutečnosti neexistuje“.¹⁸ Už z těchto dvou odlišných výseků ze sociologických slovníků je patrné, že definovat, co je vlastně národ, není snadné. V padesátých letech 17. století český učenec Jan Amos Komenský popsal národ jako „soubor lidí, kteří žijí na společném území, mají společné dějiny, společný jazyk a jsou spjati láskou ke společné vlasti“.¹⁹

Většina prací na téma národ publikovaných od poloviny 19. století upřednostňovala jeho primordialistické pojetí. Tato teze vychází z přesvědčení, že příslušnost k národu je přirozenou součástí lidského života. Národy jsou tu odjakživa, mají tedy starobylý původ, obsahují jednotnou kulturu, společný jazyk a historický či pokrevní původ. Tento přístup však byl po 2. světové válce podroben kritice a většina badatelů se od něho distancovala pro jeho rasovou teorii pospolitosti krve. Proti tezi primordialismu se staví do opozice modernismus. V jeho pojetí jsou národy produktem specifických společenských a historických podmínek, které nastaly až v souvislosti s příchodem modernity.

Téma národ je v současné době dosti frekventované. Řada autorů předkládá různé teorie na toto téma. V této mnohosti najdeme i pár shodných prvků, kterými lze národ definovat. Jsou jimi „společné území, společný původ, společný jazyk, společné mravy a zvyky, společná dějinná minulost, společné zákony a náboženství“.²⁰

1.2.1. Národnostní menšiny

Národnostní menšina je úředně uznávaná etnická menšina. Může být též definována jako „skupina obyvatelstva, která jako celek nepřijímá za svou národní identitu státu, v němž žije“.²¹ Jedním z důvodů, proč se dnes bavíme o národnostních menšinách, je, že v dobách tvoření národních států nebyly respektovány etnické hranice. V důsledku tohoto dělení se

¹⁷Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1. str. 668

¹⁸JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0 str. 168

¹⁹HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-010-0 str. 16

²⁰srov. HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-20-2 str. 42

²¹GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4 str. 25

skupiny lidí obývajících po celé generace určité území staly součástí jiného mnohdy kulturně odlišného státu. Dalším způsobem, jak může etnická menšina ve většinovém státě vzniknout, je řízené či spontánní přistěhovalectví. Imigranti se na území hostitelské země buď rozptýlí a vytvoří diaspory, nebo osídlí malá území a vytvoří jazykové ostrovy mezi většinovou populací.

Národnostní menšiny mohou mít kulturně obohacující účinek na většinovou společnost, ovšem stejně tak mohou být i zdrojem problémů. K tomu dochází zvláště v případech, kdy se cítí v nerovnoprávném nebo nerovnocenném postavení. Proto vzájemný dialog a právní ochrana těchto národnostních menšin „má základní význam pro stabilitu, demokratickou bezpečnost a mír“.²² Mezi nejvýznamnější dokumenty zabývající se ochranou a rozvojem práv národnostních menšin patří mimo jiné i Rámcová úmluva o ochraně práv národnostních menšin a Evropská charta regionálních a menšinových jazyků. Tyto dokumenty si kladou za cíl odstranění diskriminace národnostních menšin, zajištění rovnosti před zákonem, dodržování všech lidských práv a svobod přiznaných většinovému obyvatelstvu státu, ochranu kultury a jazyka menšin.

1.2.2. *Diaspory*

Termín diaspora původně označoval židovské vystěhovalce z Palestiny, kteří byli nuceni opustit Jeruzalém a žili „ve větším či menším počtu v městech a osadách především ve východním Středomoří. V širším smyslu se tento pojem užívá i pro jiné národy, které žijí v menšinových etnických společenstvích s poměrně intenzivním vědomím sounáležitosti, historické kontinuity a vazby na původní etnické území“.²³ Robin Cohen zahrnuje mezi diaspory i ty skupiny, které vznikly na základě dobrovolných pohybů nebo v rámci imperiální expanze.

Společným rysem pro většinu diaspor je její rozšíření z původního centra do více zemí, kolektivní paměť a mýty (paměť bývá spojená s traumatickým zážitkem vzniku diaspory), mýtus o zemi původu (její idealizace), pocit nepřijetí (který může být vyvolán i neochotou diaspory zapojit se do většinové společnosti), dále je to kolektivní identita (přinášející pocit příslušnosti a osobní identifikace) a potřeba tolerantní přijímací společnosti.

²²BEZCHLEBOVÁ, Mária a Jana KOHNOVÁ, ed. *Národnostní menšiny: historické souvislosti některých aktuálních problémů v Evropě a v ČR : [sborník textů a přednášek ze XII. letní školy historie, 1999]*. Praha: Porta linguarum, 2000. Texty pro další vzdělávání učitelů. ISBN 80-901833-7-9 str. 155

²³srov. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1. str. 207

V současnosti díky globalizaci dochází k rozptylování lidské populace po celém světě. Důsledkem toho je vznik diaspor ve smyslu etnických skupin. Diaspory a hostitelské komunity se vzájemně ovlivňují, dochází tak ke kulturním výměnám a vzájemným směřování tradic. To ovšem nevylučuje vznik konfliktních situací nebo boj o ovládnutí části území hostující země. Avšak „optimisté tvrdí, že liberální demokracie mohou stavět rovnostářské multikulturní společnosti, že je možné, bez ohrožení celkové jednoty národní společnosti, uznat, že menšiny mají právo na svůj vlastní jazyk v rodinných a komunitních kontextech, právo praktikovat své vlastní náboženství, právo organizovat domácí a rodinné vztahy svým způsobem a právo zachovat komunální zvyky.“²⁴

1.3. Migrace

Migrace, jinými slovy přesídlování, přestěhování, není novým fenoménem, neboť migrace tu byla vždy. Často bývá označována za hybatele dějin a z tohoto důvodu je na ni pohlíženo rozporupně jako na jev pozitivní i negativní. „Klasická definice Organizace spojených národů za migranta označuje osobu, která žije rok či déle mimo svůj domov“.²⁵ Migrace má mnoho podob, například rozlišujeme, zda jde o migraci vnitřní, tedy migraci probíhající uvnitř nějakého státu, nebo migraci mezinárodní, kdy osoby přecházejí přes hranice států. Podle směru pohybu ji můžeme dále rozlišit na imigraci (přistěhování do nějakého státu) nebo emigraci (vystěhování). Délka doby trvání určuje, zda jde o migraci dlouhodobou či krátkodobou. Také rozlišujeme, zda jde o migraci legální, která je v souladu s legislativou přijímací země nebo nelegální. Důležitým faktorem je i motiv odchodu (politická situace, náboženské nebo ekonomické důvody) a to, zda jde o migraci dobrovolnou nebo vynucenou.

V současnosti lze hovořit o třech faktorech, díky kterým lidé opouštějí svůj domov. Jsou to válečné konflikty, přírodní katastrofy a hledání lepších životních podmínek.

1.3.1. Migrace v České republice

Od poloviny 19. století až po 90. léta 20. stol. patřilo území dnešní České republiky k vystěhovaleckým krajům. „S výjimkou dvou návratových vln po skončení světových válek -

²⁴srov. COHEN, Robin. *Global diasporas: an introduction*. 2nd ed. London: Routledge, 2008. ISBN 978-0-415-43551-2. str. 173 - 174

²⁵ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-20-7 str. 10

v letech 1918 – 1920 a 1945 – 1949 nebyla před rokem 1989 tato území konfrontována s rozsáhlejším přistěhovalectvím ze zahraničí²⁶. Celkově byl v tomto historickém období počet lidí, kteří území opustili, větší než počet nově příchozích. Emigrace probíhala většinou z hospodářských důvodů, v posledních dvou třetinách 20. století se však proměnila v emigraci politickou.²⁷

V dobách komunismu „stát migraci aktivně reguloval a v podstatě umožňoval migraci pouze nemnoha občanům jiných spřátelených socialistických států např. občanům Vietnamu, Polska či Mongolska, kteří do Československa migrovali za prací nebo studiem“.²⁸

Situace se mění po sametové revoluci v roce 1989, kdy se otevření hranic stalo jedním ze symbolů nově nabyté svobody. Moci svobodně vycestovat znamenalo i umožnit přístup cizincům na naše území. Avšak i přes porevoluční návratovou vlnu český emigrantů, byla ještě počátkem devadesátých let Česká republika převážně tranzitní zemí pro migraci z východu Evropy na západ. Tento trend se začal postupně měnit nejen z důvodu hospodářského růstu, ale i díky liberálnímu přístupu státu k imigrační politice. Naše země se stala zemí imigrační a ocitla se před výzvou, jak se s tímto jevem vypořádat.

1.3.2. Migrační politiky ČR po roce 1989

Laissez faire, takový byl přístup k migraci těsně po sametové revoluci. Díky euforii z nabyté svobody neexistovalo takřka žádné omezení ze strany státu, které by nějakým způsobem bránilo pobytu cizinců na našem území. Ani nový zákon o pobytu cizinců z roku 1992 „neusiloval ani tak o omezování migrace, jako spíše o její sledování, evidenci a možnost policejně zasáhnout proti cizincům, kteří nerespektovali zákonné požadavky.“²⁹

Ke zpříšňování cizineckých předpisů i praxe dochází po roce 1996, kdy se zvýšila nezaměstnanost obyvatelstva. V této době si také politická elita začíná uvědomovat dopad nelegální migrace na ekonomiku státu. Hlavní příčinou je ovšem snaha o harmonizaci migrační politiky s předpisy EU před přístupovými rozhovory ČR do EU.

²⁶BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6 str. 205

²⁷Mnichov v září 1938, nacistická okupace v březnu 1939, komunistický převrat v únoru 1948 a sovětská okupace v srpnu 1968.

²⁸ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-20-7. str. 17

²⁹BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6 str. 221

Česká republika ve své migrační politice preferuje především „návraty krajanů a řízenou migraci kvalifikované pracovní síly“.³⁰ Ke kvótám a přerozdělování žadatelů o azyl, které navrhuje Evropská komise jako řešení současné migrační krize, se politické špičky ČR staví převážně záporně. Jejich nejčastějším argumentem je, že žadatelé o azyl nemají dostatečné bezpečnostní prověrky.

1.3.3. *Transnacionální migrace*

Teorie o vzniku transnacionální migrace jako nové formy mezinárodní migrace se začala prosazovat v devadesátých letech dvacátého století mezi antropology a sociology především ve Spojených Státech a Velké Británii. Tato teorie předpokládá, že lidé, kteří opouští svoji zemi, se po přestěhování do jiného státu nevzdávají svých sociálních, ekonomických, kulturních a politických vztahů s původním domovem. Vytvářejí tak současně dva domovy a mají také dvojí identitu. Dřívější teorie zabývající se mezinárodní migrací ve 20. a 30. letech 20. století přisuzovaly přistěhovalcům roli pasivního subjektu, který se asimiluje do nové společnosti a přeruší vztahy se zemí původu.

V rámci transnacionální migrace se setkáváme s pojmem transnacionální sociální pole. Jde o prostor, který vznikl v důsledku „každodenních praktik propojování původního a nového domova“³¹ migrantů. Tento prostor překračuje hranice států, kultur a různých společností. Na rozdíl od transnacionálních sociálních sítí nejsou transnacionální sociální pole „konstituována na základě zkušenosti sdílené příslušností jejich participantů“.³²

Transnacionální sociální sítě spojují migranty v hostitelské zemi s jejich přáteli, příbuznými, krajany, či etnickými soukmenovci ve vysílací zemi. Do těchto sítí jsou zapojeni nejen jednotlivci, ale i celé rodinné klany. Sítě poskytují důležité informace o přijímací zemi, sociální i finanční pomoc, zázemí. „Vytvářejí pole mobilizace ekonomického a sociálního kapitálu, která jsou nezbytná pro příjezd a orientaci v novém prostředí“.³³ Sítě také snižují psychologickou bariéru k vydání se na cestu.

³⁰UHEREK, Zdeněk, Věra HONUSKOVÁ, Šárka OŠTÁDALOVÁ a Vladislav GÜNTER. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. Moderní dějiny (Občanské sdružení PANT). ISBN 978-80-905942-9-6 str. 76

³¹SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2007. Sociologická řada. ISBN 978-807325-136-9. str. 116

³²SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2007. Sociologická řada. ISBN 978-807325-136-9. str. 105

³³SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2007. Sociologická řada. ISBN 978-807325-136-9. str. 112

2. Historie ukrajinské menšiny na našem území

Pro lepší pochopení toho, jak prožívají svou národnostní identitu Ukrajinci, kteří k nám přišli po roce 1989, je třeba se podívat na historii této menšiny na našem území. Je dobré si také připomenout, že naše země a část západní Ukrajiny tvořily v minulosti jeden celek v rámci Rakousko-Uherska a v letech 1919 – 1939 byla dokonce Podkarpatská Rus jednou ze samosprávných zemí Československa.

2.1. První zmínky

„Ukrajinské etnikum se jako celek přihlásilo k dnes používanému jménu své národnosti značně pozdě – v převážné míře až na přelomu 19. a 20. století. Předtím byli jeho příslušníci označováni po mnoho století jako Rusíni, případně jako Malorusové“.³⁴

Podle historických zdrojů je možné přítomnost Ukrajinců na našem území zřetelně zachytit už v 16. a 17. století. V této době šlo převážně jen o jednotlivce či malé skupiny a jejich pobyt měl spíše krátkodobý charakter. Příchozí byli z území, která byla součástí polsko-litevského nebo moskevského státu. Jednalo se o studenty doplňující si vzdělání na vysokých školách v Praze a Olomouci. Další skupinou byli kozáčtí žoldnéři, které si česká šlechta najímala do boje proti Turkům. Je velice pravděpodobné, že ke kontaktu obou etnik docházelo už dříve, jen je „vhodnější hovořit obecněji o vztazích Čechů s východními Slovy“.³⁵

2.2. Konec 19. a počátek 20. století

Na konci 18. století byla část západoukrajinského území (východní Halič a severní Bukovina) připojena k habsburskému soustátí, ke kterému v té době patřily i České země. V rámci Rakousko-Uherska začaly vznikat vazby mezi touto částí Ukrajiny a českými zeměmi v podobě obchodu či přesunu obyvatel za prací. Ve větším počtu však začali přicházet Haličtí Ukrajinci až koncem 19. století.

Nepočítáme-li ukrajinské vojáky vykonávající v Čechách povinnou vojenskou službu, byli nejpočetnější skupinou, která k nám na počátku 20. století přišla, vysokoškoláci. Cílem studentů byla vysoká škola báňská v Příbrami a pražská univerzita. Po skupinách studentů

³⁴ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9 str. 81

³⁵RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-409-1. str. 425

směřovali do Čech za práci i zástupci jiných sociálních skupin. Nejpočetněji byli zastoupeni sezónní dělníci, kteří nacházeli práci na zemědělských statcích či v uhelných dolech Ostravska a Mostecka.

Na počátku 20. století se tedy na našem území souběžně objevují dva proudy ukrajinské migrace – inteligence a dělnictvo. Studenti byli obecně nejaktivnějšími představiteli společenského a kulturního života v Čechách. Zakládali spolky, vystupovali na veřejných schůzích, publikovali v tisku atd. Díky této spolkové práci se vytvářel zárodek ukrajinské komunity, „která od té doby v českých zemích už existovala trvale“.³⁶ Před první světovou válkou se staly největšími centry ukrajinské spolkové práce Praha a Moravská Ostrava.

2.3. První světová válka a meziválečné období

Za první světové války (1914 – 1918) bojovali obyvatelé Ukrajiny podobně jako Češi v řadách obou zneprátelených bloků tzv. ústředních mocností, kam patřilo Německo, Rakousko-Uhersko a další země, i tzv. Dohody, jejichž součástí bylo carské Rusko, Anglie, Francie. Z frontové oblasti v Haliči (část dnešního Polska) a Bukovině (dnes součástí Rumunska a Ukrajiny) byli do Čech a na Moravu přemísťováni zajatí ukrajinští důstojníci a vojáci sloužící v ruské armádě. Následně přicházeli i civilní uprchlíci, jimž byl poskytnut azyl ve velkých uprchlických táborech v Chocni a Svatobořicích. Po této válkou vynucené migraci následovala na počátku dvacátých let 20. století další uprchlická vlna mířící na naše území. Důvodem byl prohraný boj Ukrajinců za nezávislost své země. Mezi nově příchozími byli i obyvatelé z východní Ukrajiny, kteří prchali před sovětskými okupanty. Tuto migrační vlnu můžeme právem nazvat politickou, neboť mezi uprchlíky byli v nemalé míře zastoupeni politici, státní úředníci, umělci, spisovatelé, novináři a vědci.

„Československý stát projevil (...) pochopení pro zájmy a potřeby uprchlíků z Ukrajiny a poskytoval jim rozsáhlou nadační podporu. Její rozsah umožnil např. založení a dlouholetou existenci několika ukrajinských vysokých škol. V Praze působily ukrajinská univerzita, vysoký pedagogický institut a umělecká akademie, v Poděbradech rozvíjela činnost ukrajinská polytechnika. Ukrajinci mladší generace mohli studovat na ukrajinském gymnáziu a pro děti předškolního a mladšího školního věku byl zřízen ukrajinský internát.“³⁷

³⁶RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-409-1 str. 436

³⁷srov. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 83.

2.4. Druhá světová válka a poválečné období

V březnu 1939 byly české země okupovány nacistickým Německem. Tato situace se zásadně promítla i do života ukrajinské menšiny. Většina ukrajinských spolků, které na našem území fungovala, byla nucena ukončit svou činnost a zavřena byla i většina ukrajinských škol. Zbylé školy, kterým se podařilo „přežít“ pracovaly po dobu války ve velmi ztížených podmínkách.

V průběhu války přišli na české území skupiny politických uprchlíků prchajících před stalinským režimem. Tito Ukrajinci a s nimi i část, dá se říci, ukrajinských „starousedlíků“ však opustili naše území ještě na sklonku války před příchodem rudé armády.

Situace po druhé světové válce nebyla pro Ukrajince příznivá. Noví příchozí už nezískali „podobné možnosti studia a ani stejnou míru státní podpory jako jejich předchůdci, kteří přišli do českých zemí o čtvrt století dříve“.³⁸ Jejich životní podmínky se změnily zásadním způsobem. „Dostali se do pozice bezprávného společenství omezeného, jak co do možností udržování normálních kontaktů se svou rodnou zemí, tak co do pěstování národních tradic a kultury“.³⁹ Spolky a školy, které přežily válku, byly po únorovém převratu v roce 1948 zlikvidovány. Zrušeno bylo i Muzeum osvobozovacího boje Ukrajiny v Praze, které bylo budováno od poloviny dvacátých let 20. století pouze z ukrajinských finančních prostředků. „Navíc byli po roce 1950 zbaveni práva hlásit se k řeckokatolickému obřadu, který byl zakázán“.⁴⁰ Ke zlepšení situace ukrajinské menšiny dochází až po sametové revoluci V roce 1989.

³⁸ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 84

³⁹ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 85

⁴⁰ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 85.

3. Ukrajinská národní identita před rokem 1989

Popsat, jakým způsobem se utvářela ukrajinská národní identita, je poměrně složité, neboť území obývané Ukrajinci prošlo v minulosti mnohými proměnami a často bývalo součástí jiných státních celků. „Od vrcholného středověku bylo pod vlivem dvou rozdílných civilizačních okruhů – středoevropského, který dominoval na západoukrajinských územích a východoevropského, ve kterém postupem času získal převahu Moskevský stát“.⁴¹ Díky tomuto dělení se i ukrajinská identita pomocí jazyka a náboženství formovala jinak ve východní části Ukrajiny, která je i dnes převážně proruská, než v její západní proevropské části.

3.1. Utváření identity Ukrajinců na našem území

V českých zemích se o formování národní identity ukrajinské menšiny zasloužila především inteligence. Na přelomu 19. a 20. století se v Praze pozvolna utvářela nevelká ukrajinská kolonie. Jejimi neoficiálními představiteli se stali profesor lékařské chemie Ivan Horbačevskij a profesor fyziky a elektrotechniky Ivan Puljuj. Oba pocházeli z Haliče a oba podporovali úsilí o „zrovnoprávnění Ukrajinců s jinými národy rakousko-uherské i ruské monarchie“.⁴²

3.1.1. Aktivní studenti

V letech 1902 – 1903 dorazila z Haliče do Prahy skupina asi padesáti studentů. Jejich odchod ze Lvovské univerzity byl protestem proti neochotě úřadů zřídit ve Lvově ukrajinskou univerzitu. Většina těchto studentů „se hlásila k ukrajinské orientaci, zbytek se přidržel národní platformy ruské (tzv. moskvofilové)“.⁴³ Aktivnější z obou skupin byla ukrajinská část studentů. Těm se za ten krátký čas, kdy pobývali v Praze (dva semestry), podařilo založit ukrajinskou organizaci s názvem Rusínsko-ukrajinská hromada.

⁴¹srov. BOJKO, Oleksandr a Vladimír GONĚC. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 8072170317. str. 11

⁴²ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 81

⁴³ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: (1894) 1917-1945 (1994)*. Praha: Nakl. EGEM, 1995. ISBN 8085395908. str. 10

Praha však nebyla jediným místem, kde mohli studenti ze západní Ukrajiny studovat. Oblíbeným cílem vysokoškoláků byla i báňská akademie v Příbrami. Roku 1899 zde byl studenty založen spolek Vatra, který disponoval vlastní knihovnou.

3.1.2. *Ukrajinská profesní inteligence*

Zásluhu na utváření ukrajinské národní identity nelze upřít ani příslušníkům různých profesních skupin ukrajinské inteligence, kteří byli nuceni z nedostatku pracovních příležitostí hledat práci v industrializujících se oblastí Ostravska nebo Těšínska. Jako obranu proti sílícím tendencím o potlačení jejich národní identity ze strany polských dělníků byla roku 1912 založena v Moravské Ostravě organizace Prosvita. Tato organizace pomáhala i obyčejným dělníkům, kteří do průmyslových center přicházeli hledat obživu, s utvářením jejich národní identity, neboť tito doboví gastarbeitři „neměli ještě jasné vědomí o své národní příslušnosti“.⁴⁴

3.1.3. *Východní Ukrajinci*

Ukrajinci z východní části Ukrajiny se ve větším počtu na naše území dostávali až v letech 1. světové války. Převážně šlo o důstojníky a vojáky carské armády zajatých při bojových operacích na východní frontě. „Pro zajatce byly budovány tábory ve vybraných lokalitách např. v Německém Jablonném, Liberci, Mostě a Josefově. Tyto zajatecké tábory se staly místem, kde se prosadil proces národního sebeuvědomění.“⁴⁵ Táborová spolková činnost spočívala např. v zakládání knihoven vybavených ukrajinskou literaturou, zřízení pěveckého sboru a amatérského divadelního kroužku. Praktickou pomoc zajatým Ukrajincům poskytoval také vídeňský Svaz pro osvobození Ukrajiny, založený na počátku světové války politickými emigranty z ruské části Ukrajiny. „Vzhledem k tomu, že na ruské Ukrajině do té doby nemohlo existovat ukrajinské národní školství ani plnohodnotný knižní a časopisecký trh, seznamovala se řada zajatců se skutečnostmi, které pro ně byly dosud neznámé. Díky tomu rychle doháněli osoby ze západoukrajinského prostředí, jak rozsahem znalostí, tak i schopností vyvodit z nich patřičné závěry.“⁴⁶

⁴⁴ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. str. 82

⁴⁵ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: (1894) 1917-1945 (1994)*. Praha: Nakl. EGEM, 1995. ISBN 8085395908. str. 16

⁴⁶srov. ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: stručný nástin dějin*. Česko: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2002. ISBN 80-903164-1-7. str. 19

3.1.4. Podkarpatská Rus součást Československa

Území podkarpatské Rusi bylo do první světové války „nejzaostalejší ze všech teritorií spadající pod dnešní Ukrajinou republiku. Tomu odpovídala i skutečnost, že obyvatelstvo mělo minimální povědomí etnické identity. Náhražkou byla identita konfesní, vědomí náboženské diference vůči kalvínským a katolickým Maďarům i vůči Židům. Nemohla se vytvořit ani sebeidentifikace s územím. Podkarpatská Rus nebyla žádnou správní jednotkou v Uhrách od roku 1860“.⁴⁷ Až díky připojení k Československu se obyvatelé Podkarpatské Rusi mohli svobodně hlásit k jiné než maďarské národnosti. To bylo výhodou při hledání jejich národní sebeidentifikace, která probíhala po celé meziválečné období. Můžeme vysledovat celkem tři proudy, díky kterým se tato identita tvořila. První dva proudy mají náboženský charakter. Mluvíme zde o náboženství pravoslavném, které bylo orientováno na Moskevskou Rus, a řeckokatolickém, okolo kterého se utvářela orientace ukrajinská. Ve třetím případě šlo o snahu vytvořit rusínský spisovný jazyk a gramatiku. Mnichovské události však veškeré snahy o národní sebeidentifikaci přerušily.

3.1.5. Léta 1919 – 1989

Ukrajinci, kteří k nám na počátku 20. století přicházeli, byli zklamaní neúspěšným bojem za ukrajinskou nezávislost. Na druhou stranu však byli rozhodnutí nevzdat se svých nadějí a jejich dalším počinem se stala výchova ukrajinské mládeže pro budoucí stát a národ. Mladí Ukrajinci sice mohli studovat na českých školách, nicméně ukrajinská emigrace si začala budovat vlastní školství. V roce 1921 přesídlila z Vídně do Prahy Ukrajinská svobodná univerzita. Univerzita měla filozofickou, právnickou a přírodovědnou fakultu a hostovala na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. „Stala se centrem ukrajinského vědeckého života v Československu a agilně podporovala vědeckou činnost svého sboru“.⁴⁸ Odborným ukrajinským učilištěm byla Ukrajinská hospodářská akademie založená v roce 1921 v Poděbradech. Tato akademie měla tři fakulty: agronomicko-lesnickou, inženýrskou a elektronicko-družstevní, fungovala jako čtyřletá vysoká škola. V roce 1923 bylo založeno Ukrajinské studio výtvarných umění v Praze pod názvem Ukrajinská akademie výtvarných umění. Jejím zakladatelem a dlouholetým vůdčím činitelem byl historik umění O. Antonovych. Jako dvouletá škola pro přípravu učitelů základních škol a osvětových

⁴⁷BOJKO, Oleksandr a Vladimír GONĚC. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-031-7. str. 117

⁴⁸VEBER, Václav. *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-191-9 str. 17

pracovníků byl založen Ukrajinský pedagogický institut Michaila Drahomanova, který zahájil svou činnost v roce 1923. V roce 1926 vzniká Ukrajinské gymnázium v Řevnicích.

Ovšem ne všichni ukrajinští emigranti zasvětili svůj život myšlence jednotné a nezávislé Ukrajiny, někteří se asimilovali a stali se občany České republiky. Celkově lze období mezi dvěma světovými válkami označit za nejpłodnější léta pro formování ukrajinské národnostní identity u nás, a to nejen díky poskytované finanční podpoře, ale i pochopení ze strany představitelů českého státu.

Za druhé světové války dochází k přerušení činnosti ukrajinských organizací a stejně tak i vzdělávacích institucí a škol. Ani po jejím skončení není Ukrajincům dovoleno pokračovat ve spolkové činnosti, a to převážně z politických důvodů. Až do sametové revoluce v roce 1989 nemají možnost oficiálního vzdělávání v ukrajinštině, ukrajinských reáliích nebo jazyce. Jedinou možností je studium ukrajinistiky na vysoké škole, které je však přístupné jen omezenému počtu studentů.

3.2. Náboženství jako součást identity

Oproti České republice se Ukrajina vyznačuje poměrně vysokou religiozitou. „Konec ateistického režimu propagující identitu nového sovětského člověka doprovázelo hledání odlišné národní identity, zejména v návratu k duchovním kořenům před příchodem komunistů k moci. Ukrajinský národ se rozpomínal na své křesťanské vyznání. Většina ukrajinských obyvatel je dnes křtěna, 30 procent je vychováno v křesťanské tradici, přes 60 procent se považuje za věřící“.⁴⁹

Právo na „svobodu světového názoru a vyznání včetně svobody vyznávat jakékoliv náboženství nebo nevyznávat žádné, svobodně sloužit individuálně nebo kolektivně náboženské kultury a rituální obřady a vykonávat náboženskou činnost“⁵⁰ jsou zakotvena v článku 35 Ukrajinské ústavy. Jako hlavní dva náboženské proudy jsou na Ukrajině uváděny pravoslavní a řeckokatolické náboženství.

⁴⁹PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5. str. 20

⁵⁰BENÁK, Jaroslav, ed. *Církev a stát 2016: potřebujeme nový zákon o církvích (?) : (sborník z konference)*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8394-3. str. 81

3.2.1. Řeckokatolická církev

Ukrajinská řeckokatolická církev má tradičně nejvíce přívrženců v Haliči na západě Ukrajiny. Své vedoucí postavení si udržela až do začátku druhé světové války, kdy byla Halič anektována Sovětským svazem a „nová komunistická vláda se rozhodla ukrajinskou řeckokatolickou církev zlikvidovat“.⁵¹

K obnovení činnosti Ukrajinské řeckokatolické církve došlo v prosinci roku 1989. Díky tehdejšímu prezidentu Michailu Gorbačovovi mohla být znovu úředně zaregistrována. V současnosti je Ukrajinská řeckokatolická církev druhým nejpraktikovanějším náboženstvím na Ukrajině. Má také mnoho stoupců mezi emigranty v USA a Polsku.

V Českých zemích byla roku 1933 pro potřeby věřící této církve zřízena farnost u kostela sv. Klimenta na Starém Městě v Praze. V padesátých letech komunistický režim postavil řeckokatolickou církev mimo zákon a její věřící byli prohlášeni za pravoslavné. K částečné obnově církve sice dochází roku 1968, avšak plně rozvinout svoji činnost mohla až po roce 1989.

3.2.2. Pravoslaví

Dominantním náboženstvím pro Ukrajince je pravoslaví. Toto náboženství však není jednotné. Celkem na Ukrajině působí tři separátní pravoslavné jurisdikce. Světové pravoslavné církve formálně uznávají pouze Ukrajinskou pravoslavnou církev moskevského patriarchátu, která je součástí Ruské pravoslavné církve. Jejím hlavním soupeřem je Ukrajinská pravoslavná církev kyjevského patriarchátu, která vznikla v roce 1992. Třetí z pravoslavných církví je Ukrajinská autokefální pravoslavná církev. Kořeny této církve sahají do období, kdy Ukrajinci bojovali za svou nezávislost.

I když mezi pravoslavnými církvemi na Ukrajině panují vzájemné antipatie, značná část Ukrajinců rozdíl mezi církvemi nevnímá a označuje se jednoduše za „pravoslavné“. Na tuto skutečnost má jistě i vliv podobnost náboženského obřadu a ikony, ke kterým se věřící modlí.⁵²

Pravoslavná církev v českých zemích vznikla v 19. století. Po druhé světové válce přešly všechny pravoslavné komunity na území Československa pod jurisdikci Ruské

⁵¹SZABO, Miloš. *Východní křesťanské církve: stručný přehled sjednocených i nesjednocených církví křesťanského Východu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3362-6. str. 111

⁵²Ikony – obrázky světců, bývají nakresleny na dřevě a po posvěcení oplývají svatou mocí chránit, uzdravovat a přinášet bohatství. V domácnostech se umísťují do nejvzdálenějšího rohu naproti dveřím, odkud žehnají rodinnému prostoru a chrání jej

pravoslavné církve. „Současné českomoravské pravoslaví je až na výjimky ruské a ukrajinské, včetně nově příchozích duchovních ze zemí bývalého Sovětského svazu.“⁵³ Pro příchozí migranty z východu vyznávající pravoslaví, proto není problém pokračovat ve svém náboženském životě. Nejvíce navštěvovaným pravoslavným kostelem v Praze je kostel Zvěstování Panny Marie na Albertově.

3.2.3. *Současné plošné zastoupení církví na Ukrajině*

V současnosti jsou církve na Ukrajině zastoupeny takto: „na západě Ukrajiny mají největší zastoupení i vliv Ukrajinská řeckokatolická církev a Ukrajinská autokefální pravoslavná církev. Blíže ke Kyjevu až k Donbasu obě církve ztrácejí, zhruba na polovinu si dělí příslušnost svých členů pravoslavné církve kyjevského a moskevského patriarchátu, zatím co na východě Ukrajiny již převažuje pouze Ukrajinská církev moskevského patriarchátu“.⁵⁴

Menšinové zastoupení mají na Ukrajině římskokatolická církev, judaismus a mezi krymskými Tatary je rozšířený islám. „Po získání nezávislosti se na Ukrajině objevily i evangelické, budhistické a pohanské komunity“.⁵⁵

3.3. **Jazyk součástí identity**

Ukrajínština patří mezi indoevropské jazyky – konkrétně mezi východoslovanské, kam se dále řadí například ruština i běloruština. Základ novodobé ukrajínštiny je datován rokem 1798. V této době ukrajinský spisovatel, básník a dramatik Ivan Kotljarevskij vydal první část svého básnického eposu Eneida. „V této literární travestii použil Kotljarevskij jazyk vycházející z povltavského dialektu“⁵⁶, využitý později jako základ spisovné ukrajínštiny. Do té doby byla jazykem používaným v písemných projevech převážně církevní slovanština.

Z hlediska vývoje dnešní spisovné ukrajínštiny je nejdůležitější její situace ve východní a centrální části Ukrajiny a na západě území.

⁵³NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9. str. 147

⁵⁴SZABO, Miloš. *Východní křesťanské církve: stručný přehled sjednocených i nesjednocených církví křesťanského Východu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3362-6. str. 86

⁵⁵JOHNSTONE, Sarah a Greg BLOOM. *Ukrajina*. Praha: Svojtka & Co., 2009. Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-7352-951-2. str. 42

⁵⁶RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-409-1. str. 182

3.3.1. *Východní a centrální část Ukrajiny*

Východní a centrální část Ukrajiny (tzv. naddniperská Ukrajina) se pod nadvládu Ruska dostala ve druhé polovině 18. století. Již od samého začátku zde probíhal silný sociálně asimilační proces rusifikace. Ukrajinština byla vytlačena ze škol a sociálních institucí. Na ukrajinské obyvatelstvo bylo pohlíženo jako na méněcenné jedince a jejich jazyk byl považován za podřadný. Jeho používání se v těchto oblastech omezilo na rodinnou sféru zejména venkovského obyvatelstva. V roce 1876 dokonce „vydal ruský car dekret, kterým zakázal tisknout a vydávat knihy v ukrajinštině, používat tento jazyk v divadle a při jiných veřejných vystoupeních“.⁵⁷

Kulturní úpadek pravobřežní Ukrajiny trvající celé 19. století pokračoval i ve století dvacátém. „Poměry se pokoušeli vylepšit ukrajinští kulturní buditelé prostřednictvím kulturních spolků, čítáren, vzdělávacích nadací. Síť takových organizací se rozvíjela zejména za politického uvolnění v letech 1905 – 1907, poté však jejich činnost byla znovu limitována milostivostí či svévolí státních úřadů.“⁵⁸

3.3.2. *Západní Ukrajina*

Západní oblast dnešní Ukrajiny, která připadla po trojím dělení Polska Rakousko-Uhersku, měla pro vývoj ukrajinského jazyka lepší podmínky než východní část přičleněná k Rusku. Díky nové ústavě zde ukrajinština získala status zemského jazyka. To v praxi znamenalo možnost komunikovat s úřady v ukrajinštině, prosadit ukrajinštinu do škol či participovat na fungování státního aparátu. Ze strany polského etnika sice docházelo k protěžování polštiny a snahám o potlačení ukrajinštiny, tyto snahy však nedokázaly zabránit vzniku prvních ukrajinských politických stran, hájící ukrajinské zájmy a požadavky. Ukrajinština se prosadila ve všech společenských vrstvách a nebyla jen jazykem ukrajinského venkova, jako tomu bylo ve východní části Ukrajiny.

Rozvoj národního života na západní Ukrajině byl zastaven po první světové válce. Ukrajincům se nepodařilo obhájit existenci Západoukrajinské republiky a část území připadla Polsku. Polština se stala státním jazykem a na ukrajinsky mluvící občany byl vyvíjen

⁵⁷JOHNSTONE, Sarah a Greg BLOOM. *Ukrajina*. Praha: Svojtka & Co., 2009. Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-7352-951-2. str. 28

⁵⁸BOJKO, Oleksandr a Vladimír GONĚC. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-031-7. str. 19

jazykový asimilační tlak, který však díky silnému zakořenění ukrajinštiny v minulých letech nebyl příliš účinný.

Odlišná situace panovala na Zakarpatské Ukrajině, která se po první světové válce stala součástí nově vzniklého Československa. Bylo zrušeno výsadní postavení maďarského jazyka, avšak Ukrajinština se zde neprosadila. Místo ní byl za „úřední jazyk a jazyk školního vyučování zvolen lidový jazyk, kterým bylo rusínské nářečí“.⁵⁹

3.3.3. *Současná situace*

Na podzim roku 1989 byl na Ukrajině přijat Zákon o jazycích. Zákon prohlašuje ukrajinštinu oficiálním jazykem na Ukrajině, zároveň však garantuje svobodný rozvoj, používání a ochranu jak ruštiny, tak i ostatních jazyků národních menšin.

Oficiálně je tedy ukrajinština úředním jazykem, avšak ruština má na Ukrajině rozsáhlou autonomii, neboť plní funkci hlavního jazyka většiny národnostních menšin. Na územích, kde se ukrajinština střetávala s ruštinou, vznikla nová forma jazyka „suržyk“, který se zakládá na ukrajinské gramatice s používáním ruských slov.

I přes přijatý zákon o jazycích je v současné době jazyková situace na Ukrajině značně komplikovaná. Podle průzkumů sice většina „Ukrajinců považuje ukrajinštinu za mateřštinu, k běžné komunikaci ji používá sotva půlka z nich. Ruština převládá v médiích, na internetu či ve službách. Jednotná není ani politická scéna. Protagonisté jazykových změn mají za to, že podpora ukrajinštiny přispěje k posílení státu a stmelení obyvatel, kritici naopak tvrdí, že nová masivní vlna povinné ukrajinizace (jazyková šikana, kterou země zažila za sovětských časů ovšem na ruby), může zemi ještě více rozdělit. Podle ukrajinského básníka a politika Pavlo Movčana země, jejíž občané nemluví svou mateřštinou, nemá národní identitu, a tudíž ani právo na svrchovanost.“⁶⁰

⁵⁹RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-409-1. str. 319

⁶⁰srov. <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/431437-boje-o-ukrajinstinu-vzplaly-nanovo.html>

Novinky.cz článek ze středy 8. března 2017 *Boje o ukrajinštinu vzplály nanovo* navštíveno 12. 12. 2017

4. Situace Ukrajinců v ČR po roce 1989

17. listopad 1989 byl významným mezníkem v novodobých dějinách Československa. Tento den padl komunistický režim a země se tak mohla svobodně vydat na cestu směrem k demokracii. Změny plynoucí z nastalé situace se promítly do života všech občanů a nevyhnuly se ani národnostním menšinám žijícím na území tehdejší ČSSR.

Ukrajinská menšina, která se v meziválečném období vyznačovala silným spolkovým životem, se po roce 1989 snažila na tuto tradici navázat.

4.1. Migrační vlna a pracovní příležitosti

Rozpad plánovaného hospodářství, který nastal po pádu sovětského impéria, uvrhl ekonomiku Ukrajiny do vleklé krize. Tuto situaci se řada občanů Ukrajiny rozhodla řešit hledáním práce v zahraničí. Pozitivní povědomí o Československu z minulosti, geografická blízkost, příbuznost slovanského jazyka a poptávka po levné pracovní síle jsou důvody, proč se ČR stala jednou z cílových zemí.

Tato „čtvrtá vlna“, jak je někdy ukrajinská migrace z počátku 90. let 20. století nazývána, je převážně migrací pracovní (cirkulační). Cílem příchozích je vydělat dostatek peněz na zabezpečení rodiny a vrátit se domů na Ukrajinu. Avšak „opakované cestování za prací přispívá k vybudování silnějších vazeb k České republice, v důsledku čehož se významná část migrantů postupně rozhoduje zde zůstat a případně budovat základnu pro přestěhování své rodiny, příbuzných, přátel a jiných krajanů“.⁶¹

Většina příchozích migrantů je obeznámena s tím, že v ČR bude vykonávat především manuální nekvalifikovanou práci, spojenou s nízkým statusem a špatným finančním ohodnocením, o kterou nemají Češi zájem. U žen se nejčastěji jedná o práci v textilní výrobě, pohostinství, pomocnice v domácnosti, vykonávání úklidových prací, práce na montážní lince, prodej apod. Pro Ukrajinské muže je typická práce ve stavebnictví. Kvalifikovaná ukrajinská migrace není na počátku devadesátých let příliš početná.

Při hledání práce se Ukrajinci často obrací na tzv. klienty. Tento klientský systém svým fungováním připomíná běžnou pracovní agenturu. Klient migrantům zprostředkovává práci, jedná se zaměstnavateli, pomáhá zajišťovat pracovní povolení, ubytování, komunikaci

⁶¹<https://www.clovekvitisni.cz/media/publications/105/file/1367397604-metodika-cizinci-web.pdf> str. 61

Informační příručka Policie ČR *Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifiky* navštíveno 01. 12. 2017

s úřady apod. Za tuto službu si z výplaty pracovníka strhává určitý finanční obnos, a to po celou dobu kdy jej „zaměstnává“. Bohužel ne všichni klienti jsou seriózní a o své svěřence se starají. Jsou známé případy, kdy dochází k finančnímu vykořisťování pracovníků, nedodržení pracovních podmínek či vyhrožování propuštěním.

Vysvobození z klientského systému a získání nezávislosti na svém zaměstnavateli umožňuje práce na základě živnostenského oprávnění tzv. „švarc systém“. Podnikatelská činnost má výhodu ve větší flexibilitě migranta na trhu práce, není „striktně vázaná na povolení k pobytu, ale na druhou stranu vyžaduje větší náklady a aktivnější zapojení migranta ve smyslu hledání výdělků, neboť musí hradit sociální a zdravotní pojištění“.⁶²

Dalším způsobem jak si vydělat, je práce bez pracovního povolení tzv. „na černo“. Většinou se jedná o práci dohodnutou přes příbuzného, známého nebo krajana. Tato práce je poptávaná ze strany některých zaměstnavatelů – podnikatelů z důvodů snížení výrobních nákladů (neplatí sociální a zdravotní odvody). Tento způsob výdělků je nelegální a při jeho odhalení hrozí oběma stranám postih ze strany úřadů.

„Podle různých průzkumů jsou mzdy migrujících pracovníků v zahraničí tři až čtyřikrát vyšší než průměrná mzda na Ukrajině. Prostředky získané pracovními migranty jsou použity pro konzumaci, což zlepšuje kvalitu života rodin migrantů, snižuje chudobu a stimuluje hospodářský rozvoj. Podle studie migrační měny toků na Ukrajinu a jejich dopadu na rozvoj země vedené IOM v letech 2014 – 2015 remitence migrantů na Ukrajinu představovala téměř polovinu rozpočtu domácností s dlouhodobými migrujícími pracovníky a 60% rozpočtu domácností krátkodobých migrujících pracovníků“.⁶³

4.2. Vliv migrace na rodinné vztahy

Rodina je pro Ukrajince velmi důležitá, „členové rozvětvených rodinných klanů jsou závislí jeden na druhém, čímž vzniká pevný svazek sahající daleko za nezávislost a pevný individualismus, které jsou známé spíše ze západních zemí“.⁶⁴ Migrace, kterou řeší svou ekonomickou situaci, tyto vztahy narušuje.

⁶² <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/105/file/1367397604-metodika-cizinci-web.pdf> str. 72

Informační příručka Policie ČR *Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika* navštíveno 01. 12. 2017

⁶³ srov. http://www.iom.org.ua/sites/default/files/ff_eng_10_10_press.pdf str. 18

Publikace edited by MALYNOVSKA, Olena *Migration in Ukraine facts and figures 2016* navštíveno 26. 12. 2017

⁶⁴EVANS, Andrew. *Ukrajina: [turistický průvodce]*. Brno: Jota, 2005. Livingstone - průvodci. ISBN 80-7217-347-2. str. 30

Mezi migrujícími pracovníky jsou zastoupeni muži i ženy. „Podíl žen mezi ukrajinskými migranty od roku 1990 fluktoval okolo 40%. V roce 2015 byl podíl žen už skoro 47%“.⁶⁵ Větší zastoupení migrujících mužů je důsledek rodinných strategií, kdy je otec coby živitel rodiny (ukrajinská rodina preferuje tradiční zastoupení mužské a ženské role), vyslán do zahraničí, aby prací v cizině finančně zabezpečil potřeby své rodiny (našetřit dětem na školu, opravit dům). Tento typ migrant – otec, obvykle bydlí na ubytovně, většinu svého výdělku posílá na Ukrajinu rodině (remittance). Pro sebe si nechává minimální obnos, ze kterého platí výdaje spojené s ubytováním, stravu a poplatků za telefon. Většinu jeho času pohltí práce, na kulturní vyžití nezbyvá čas, výjimečně zajde s ostatními krajany na pivo. Pravidelně udržuje styk s rodinou po telefonu a pravidelně za nimi jezdí (obvykle každé 3 - 4 měsíce zhruba na 3 týdny). Tento typ migranta nemá potřebu integrace do české společnosti, „styk s Čechy příliš nevyhledává, dochází k němu pouze na základě pracovních kontaktů nebo v restauracích. Určitě neplánuje usadit se v České republice trvale“.⁶⁶ Po dobu jeho nepřítomnosti se manželka musí vypořádat s rolí náhradní hlavy rodiny a se všemi povinnostmi, které k tomu patří.

Mezi migranty bývají také manželské páry. O jejich děti, které zůstaly na Ukrajině, se pak stará někdo z příbuzných, nejčastěji rodiče manželky. „Obecně se tomuto fenoménu říká global care chain (globální řetězec péče), kdy žena (či oba rodiče) migrující za prací platí někoho, kdo se stará o její děti, zatímco ony se často starají o děti v rodinách v cílových zemích“.⁶⁷ Takovéto roztržení rodiny zpravidla oslabuje její vzájemné vztahy a obě strany tím velmi trpí, a proto pokud to jde, řeší tuto situaci přestěhování svých dětí do ČR. Skupina takovýchto migrantů plánuje zpravidla dlouhodobější pobyt na našem území. Vizualně i životním stylem se snaží do značné míry přizpůsobit českému prostředí. Často také mívají přátele z řad českých občanů, zapojují se do společenského života majoritní společnosti, děti chodí do českých škol. Návštěvy Ukrajiny nejsou u této skupiny tak časté (obvykle 1 -2 do roka).

Kromě otců – živitelů (matek samoživitelek) a manželských párů přichází do Česka za prací i mladí, svobodní jedinci (často studenti), pro které nejsou peníze tím hlavním důvodem k migraci. Odchází z „čistě osobních důvodů – za novými zkušenostmi a širšími možnostmi,

⁶⁵Srov. FEDYUK, Olena. *Ukrainian migration to the European Union: lessons from migration studies*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg, 2016. ISBN 978-3-319-41774-5. str. 135

⁶⁶BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ. *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: Sofis, 2005. ISBN 80-902785-8-2. str. 359

⁶⁷DRBOHLAV, Dušan, ed. *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: migrace - remittance - (rozvoj)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2995-7. str. 130

za novým životem“.⁶⁸ Tato skupina se velmi snadno integruje do České společnosti díky svému vzdělání, dobré znalosti jazyka, širším rozhledem a přehledem o nabízejících se možnostech, jak se dále uplatnit. Na druhou stranu pro ně ČR nemusí být cílovou stanicí, ale jen odrazový můstek pro cestu dále na západ.

4.3. Religiozita ukrajinských migrantů

Nejenom rodinné vztahy, ale i náboženský život věřících je ovlivněn migrací. V zemi, do které migranti přicházejí, bývá obvykle jiná náboženská praxe než ta, na kterou jsou zvyklí ze své domoviny. Dokonce se může stát, že v cílové zemi nemá církev, ke které se hlásí, své zastoupení. To však není případ ukrajinských věřících hlásících se k Pravoslavné nebo Římskokatolické církvi, neboť tyto církve jsou v ČR zastoupeny.

Ukrajinci jsou oproti Čechům více nábožensky založeni, a proto není překvapením, že většina jich po svém příjezdu do Čech církev, kterou zná ze své domoviny, vyhledá a navštíví. Na Ukrajině se náboženský život v devadesátých letech po pádu komunismu pozvedl. Mnoho mladých lidí začalo chodit do kostela či aktivně se podílet na církevním životě. V Čechách je bohužel jiná situace. Většina migrantů je proto překvapena malou účastí majoritní společnosti na bohoslužbách (platí více pro Čechy, méně na Moravě) a vnímá i další rozdíly mezi náboženským životem na Ukrajině a v Čechách. Jedním z těchto rozdílů je i svěcení neděle jako volného dne. Oproti Ukrajině Češi tak striktně neodlišují neděli od jiných dní v týdnu a pracují i v neděli nebo o svátcích. Většině Ukrajinců chybí více hudby a emoce při církevních obřadech. Vnímají i jiné postavení české církve ve společnosti, její roli a vliv. Další odlišností na Ukrajině těžko akceptovatelnou, ale v migraci zcela běžnou skutečností je návštěva bohoslužeb jiné církve, než ke které se věřící hlásí. S touto praxí se ve svém výzkumu vzájemné reflexe východních a západních Ukrajinců setkala i Mgr. Markéta Bezoušková.⁶⁹

Náboženská praxe je pro ukrajinské věřící velmi časově náročná, neboť liturgický život byzantského ritu byl orientován především na mnišský život v klášteře. „Ve farnostech se potom často redukuje na slavení večerní služby před hlavním svátkem, dále na všenoční bdění a vlastní liturgii, což již vyžaduje být přítomen alespoň pět hodin“.⁷⁰ Ukrajínští migranti

⁶⁸PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5. str. 68

⁶⁹Publikováno v BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6.

⁷⁰PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5. str. 24

však volný čas většinou nemají, protože z finančních důvodů pracují přes čas a také o víkendech. Pokud to situace dovolí, snaží se navštívit kostel alespoň „u příležitosti slavení dvanácti hlavních svátků byzantského ritu. Ve velmi omezené formě pak navštíví kostel alespoň v období Vánoc a Velikonoc“.⁷¹ Způsob, jakým uskutečňují své náboženské prožívání v ČR, je proto velmi individuální. Někteří migranti praktikují své náboženství podobně jako na Ukrajině. Někteří si zde uvědomí, že „církve ke svému životu nepotřebují; buď proto, že v podstatě nejsou věřící a na Ukrajině se účastnili bohoslužeb jen ze společenských důvodů, nebo se cítí být věřícími, ale náboženské společenství k tomu nepotřebují“.⁷² Někteří si svou víru více uvědomili až v migraci a někteří svou náboženskou praxi omezili na návštěvu kostela o hlavních svátcích.

Návštěva farnosti není jen o bohoslužbách a svátostném životě církve, pro migranta je to i místo sociálních kontaktů, místo, kde se může setkat s krajany, slyšet rodnou řeč, dozvědět se zprávy z Ukrajiny, obdržet informační letáky, ukrajinské časopisy, pozvánky na kulturní akce, získat informace o pracovních příležitostech, nebo jen relaxovat v prostředí, jež je mu známé či alespoň povědomé. „Církev také napomáhá řešit konkrétní problémy jednotlivců, pořádají různé přednášky a diskuze týkající se pobytu v ČR, práce, pojištění a podobně. Pomáhají i ukrajinským rodinám řešit situace týkající se rodinného života a dětí – pojištění, společné bydliště, lékařskou péči, školní docházku atd. Jsou nápomocné při uzavírání sňatků v ČR a pomáhají s formalitami při narození dětí v ČR“.⁷³

Církev spolupracuje s řadou neziskových organizací zaměřených na pomoc migrantům. Právní oddělení těchto organizací bezplatně pomáhá nově příchozím s českou legislativou v oblasti dokumentů potřebných k legalitě či legalizaci pobytu a práce. Nezanedbatelná je i charitativní činnost církví. Pořádají sbírky ošacení a zařízení domácností, finanční sbírky pro pokrytí potřeb lidí v nouzi. Organizují i charitativní sbírky na pomoc samotné Ukrajině. Při těchto charitativních akcích vzniká prostor k vzájemnému setkávání se nově příchozích ukrajinských migrantů s ukrajinskými starousedlíky a Čechy. Díky církvi je pro nově příchozí jednodušší navázat první kontakt s hostitelskou společností.

I když se někteří lidé domnívají, že církve by se měla starat výhradně o pastorační a sociální činnost přenechat organizacím k tomu určeným, je pravda, že většina migrantů věří více církvi než těmto státním organizacím. Ve prospěch církve hovoří i fakt, že věřící

⁷¹PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5. str. 24

⁷²PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5. str. 49

⁷³srov. PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-86818-95-5. str.

migranti, kteří v ČR žijí svou náboženskou praxi, jsou díky ní lépe sžití s českou realitou a lépe se integrují do českého prostředí.

4.4. Ukrajinské spolky

První ukrajinskou organizací založenou po roce 1989 se stalo Občanské fórum Ukrajinců (OFU). Díky této organizaci se „podařilo zorganizovat celou řadu akcí, které obnovily tradici pravidelného ukrajinského společenského setkávání v Praze“.⁷⁴

Na základě stanov vypracovaných OFU vznikla a 2. května 1990 byla na českém ministerstvu vnitra zaregistrována nová ukrajinská organizace Sdružení Ukrajinců v ČR (SUČR). Kromě organizování společenského života Ukrajinců se tato organizace snažila i o navázání spolupráce s oficiálními představiteli Ukrajiny a s organizacemi Ukrajinců z východního Slovenska. Problémem ukrajinské pracovní migrace, právním a sociálním postavením nově příchozích Ukrajinců se však Sdružení nezabývalo.

Nedostatek financí, chybějící prostory pro spolkovou činnost, ukončení činnosti předsedy organizace a „nadměrné stranicko-politické vlivy z prostředí ukrajinské diaspory v západním světě“⁷⁵ vedly k rozkolu uvnitř Sdružení. Tento rozkol vyvrcholil odchodem Lydie Rajčincové a jejích sympatizantů ze Sdružení. Skupina odpadlíků založila na jaře 1994 novou organizaci nazvanou Ukrajinská iniciativa v České republice (UIČR).

Nově vzniklá Ukrajinská iniciativa byla v mnoha ohledech iniciativnější a vynalézavější než Ukrajinské sdružení. Podařilo se jí např. zajistit výuku dětí ukrajinštině nebo zajistit stálé prostory pro činnost organizace. UIČR také pořádá řadu akcí související s církevními oslavami nebo historicky významnými dny Ukrajiny (pietní akce k hladomoru na Ukrajině spojené s výstavou, novoroční ples „Malanka“). Mezi její aktivity patří i spolupráce na organizaci festivalu národnostních menšin „Praha – srdce národů“. K propagaci své činnosti využívala časopis *Porohy* a rozhlasové vysílání stanice.

Z dalších ukrajinských organizací, které se po roce 1989 snažily zapojit do společenského života, můžeme jmenovat např. Studentskou ukrajinskou společnost, která

⁷⁴<http://cizinci.cz/cs/2274-2002-ukrajinci-ceskych-zemi-po-roce-1989> str. 11

ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci českých zemí po roce 1989 (Náčrt hlavních vývojových aspektů)* navštíveno 26. 12. 2017

⁷⁵<http://cizinci.cz/cs/2274-2002-ukrajinci-ceskych-zemi-po-roce-1989> str. 18

ZLYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci českých zemí po roce 1989 (Náčrt hlavních vývojových aspektů)* navštíveno 26. 12. 2017

vznikla na FF UK, Ukrajinskou lékařskou společností ČSFR nebo ženský spolek Žinoča hromada. Činnost těchto organizací však byla krátkodobá.

Uvedené organizace se zaměřily především na podchycení tradiční ukrajinské komunity. Bližší kontakt s Ukrajinci přicházejícími na počátku 90. let 20. století do ČR za prací, navazovali jen zčásti. Důvodem zdrženlivosti bylo odlišné sociální, historické, politické a kulturní prostředí, které v minulosti obě skupiny formovalo.

Organizace, která by sdružovala a pomáhala nově příchozím, byla založena až v roce 2001 a nese název Fórum Ukrajinců ČR.

4.5. Ukrajinské vzdělávací instituce

Své vlastní školství, si ukrajinská menšina začala v českých zemích budovat mezi světovými válkami. Jeho obnova po skončení druhé světové války však z politických důvodů nebyla možná. Ukrajinská menšina se postupně asimilovala do české společnosti a českého školství. S porevoluční ukrajinskou migrační vlnou vyvstala potřeba na toto tradici navázat.

V roce 2007 vznikla Ukrajinská sobotní škola Erudyt (současný název, dříve Ukrajinské kolegium, také Ukrajinská sobotní škola Svoboda), kterou v jejich začátcích sponzorovala řeckokatolická církev při chrámu sv. Klimenta v Praze. Tato škola „vzdělává žáky základní a střední školy v jedenáctiletém výukovém programu. Žáci dostávají oficiální vysvědčení, které jim vydává mezinárodní ukrajinská škola fungující pod záštitou ministerstva vědy a vzdělání. Vysvědčení je platné na Ukrajině, v ČR musí být nostrifikováno“.⁷⁶ Jak je patrné z jejího názvu, vyučování zde probíhá o sobotách, takže nenarušuje ukrajinským dětem jejich výuku na českých školách. Škola Erudyt seznamuje své žáky s ukrajinskými reáliemi a kulturou, upevňuje jejich vztah se zemí původu, umožňuje jim udržování, rozvíjení a správné používání jazyka a kontakt s vrstevníky z Ukrajiny.

Bakalářské nebo magisterské studium umožňuje ukrajinským studentům pobočka Ukrajinské Národní pedagogické univerzity Michaila Drahomanova (se sídlem v Kyjevě, spadající pod ukrajinské ministerstvo vědy a vzdělání) založená v roce 2003 v Praze. Vyučovacím jazykem je kromě ukrajinštiny také čeština. Od roku 2005 funguje při této pobočce i ukrajinské gymnázium. „Jedná se o jedenáctileté lyceum zahrnující v sobě celkem tři stupně vzdělání; na prvním stupni je to první až čtvrtá třída, druhý stupeň pátá až devátá

⁷⁶BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5. str. 320 - 321

a třetí stupeň desátá až jedenáctá třída. Po jeho absolvování mohou studenti pokračovat na ukrajinských vysokých školách“.⁷⁷

Mimo profesionálního vzdělávání dětí a mládeže existuje i řada zájmových spolků, které mohou Ukrajinci navštěvovat. Jako příklad uveďme taneční spolek Džerelo, který vznikl v roce 2004 a je zaměřen na výuku nejen lidového, ale i klasického a moderního tance. V hudební oblasti jsou nejznámějšími pěvecký spolek Berehyňa a Sbor svatého Vladimíra, v jehož repertoáru lze mimo liturgických skladeb nalézt i ukrajinské lidové písně a zhudebněné básně Tarase Ševčenka. Smíšený třicetičlenný sbor je financován ze zdrojů Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny. Sdružení v rámci spolupráce s jinými spolky organizuje i „dny Tarase Ševčenka“.

Spolky Ukrajinská iniciativa a Sdružení Ukrajinek v ČR (SUČR) organizují pro laickou i vědeckou veřejnost různé přednášky a odborné semináře ukrajinských i českých odborníků.

Řada spolků má své vlastní webové stránky, na kterých pravidelně zveřejňuje informace o chystaných aktivitách. Zdrojem informací jsou i ukrajinské noviny Ukrgazeta, Ukrajinský žurnál a časopis Porohy.

5. Národnostní identita ukrajinských migrantů.

Definovat jakým způsobem se formovala národnostní identita ukrajinské menšiny v České republice po roce 1989 je velmi složité, protože Ukrajinci na našem území netvoří jednotnou homogenní skupinu. Nacházíme zde trvale usazenou z velké části do české společnosti asimilovanou ukrajinskou národnostní menšinu z let před rokem 1989 a jejich potomků. Druhou skupinou jsou nově příchozí Ukrajinci. Tato ukrajinská cizinecká komunita se vyznačuje nižší mírou integrace do české většinové společnosti, která se však s ohledem na dobu strávenou v ČR mění. Počátkem devadesátých let si obě skupiny mezi sebou uchovávaly odstup. To, co je spojuje je potřeba možnosti „získat oficiální vzdělání v ukrajinském jazyce, ukrajinských reáliích a podpoře ukrajinského povědomí“.⁷⁸

Migranti tvořící ukrajinskou cizineckou komunitu pocházejí z různých geograficky, hospodářsky a kulturně odlišných regionů. Do ČR si sebou přináší názory a představy na krajany jak z vlastního, tak i z ostatních regionů. Tyto představy jsou utvářeny na základě

⁷⁷BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5. str. 324

⁷⁸BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5. str. 318

stereotypů, a na základě osobní či zprostředkované zkušenosti. Nejpatrnější rozdíly jsou mezi migranty pocházející z východní Ukrajiny a její západní části. Otázkou jejich vzájemné reflexe se v letech 2006 – 2012 zabývala Mgr. Markéta Bezoušková. Výsledky šetření jsou zajímavé a mohou nám pomoci při hledání národnostní identity ukrajinských migrantů.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že hlavním znakem, který má sjednocující či rozdělující funkci pro ukrajinskou menšinu je region (myšleno geografické územím se stejným typem kultury), ze kterého člověk pochází, a to i v případě, že se v tomto regionu nachází jiná etnika. Region je tedy pro Ukrajince hlavním společným skupinovým identifikačním základem. Jako další aspekty uvádějí respondenti „vnímání historických kořenů, sdílení stejných kulturních prvků, národní povědomí (postoj k hladomoru, postoj k osobnostem), jazyk, náboženství nebo postoj k němu, začlenění do sociálních sítí krajanské skupiny“.⁷⁹

Svůj původ obě skupiny odvozují od Kyjevské Rusi. Své historické kořeny považují za důležitou součást vlastní identity. Jejich pohled na historii se však liší. Zatímco východní Ukrajinci vidí společný původ s Rusy, západní Ukrajinci se považují za přímé nositele výhradně ukrajinské kultury, i když připouští určitou ovlivnitelnost okolními národy. „Tento fakt chápou nejen jako zdroj rozmanitých kulturních prvků, ale rovněž jako ohrožení jejich vlastní kultury, které je nutí k větším snahám o zachování ukrajinského povědomí“.⁸⁰

Východní Ukrajinci kromě již zmíněného historického původu, vnímají také i svoji kulturu spíše ve vztahu k Rusku. V oblasti literatury mluví převážně o ruských autorech, a to i v případě, že se jedná o autory pocházející z Ukrajiny. „Argumentují, že museli psát rusky, nikoli pouze ukrajinsky, ve snaze vstoupit do světové literatury a oslovit co nejširší čtenářskou obec“⁸¹. Za svůj mateřský jazyk považují ruštinu, i když oficiálním jazykem Ukrajiny je ukrajinština a veškerý písemný styk s úřady a ve školách je vyžadován v ukrajinštině. Rusky mluví v rámci své skupiny i v České republice. Se zástupci české majority se snaží mluvit česky. Na našem území vytvářejí skupiny s migranty hovořícími rusky, tedy s migranty, kteří pocházejí z nástupnických států bývalého Sovětského svazu. S nimi je spojuje povědomí příslušnosti k ruské kultuře, ale i „povědomí o společném soužití v průběhu historického vývoje“.⁸² Na aktivitách ukrajinských spolků se podílejí v omezené míře, spíše podle osobního zájmu. Jejich kontakty s výchozím regionem jsou méně časté, než

⁷⁹BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 70

⁸⁰BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 70

⁸¹BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 71

je tomu u západních Ukrajinců, což je patrně důsledek větší vzdálenosti od výchozího regionu.

Migranti ze západní Ukrajiny, jak vyplynulo z výzkumu, mají i po příjezdu do ČR „potřebu diskuse o otázkách ukrajinské nezávislosti a udržování národního vědomí“⁸³. Tato jejich potřeba se promítá do činnosti kulturních spolků, ve kterých se snaží o udržování tradiční ukrajinské kultury. Za svůj mateřský jazyk považují výhradně ukrajinštinu, která je podle jejich slov podobnější češtině než ruštině. „V literatuře počítají za své autory všechny, kteří pocházejí z Ukrajiny, a to i ty, kteří pak ve svém tvůrčím období psali především rusky“.⁸⁴ Při běžném styku se zástupci své komunity hovoří ukrajinsky, s majoritní českou skupinou se stejně jako jejich východní krajané dorozumívají česky. V České republice vytvářejí skupiny rodinné, přátelské, pracovní, do kterých patří jak krajané ze západní Ukrajiny, tak i Češi. S krajanami ze západních regionů je spojuje podobné sociokulturní zázemí, láska k Ukrajině, vědomí společných kořenů, zájem o nová literární díla ukrajinských spisovatelů a básníků, či podpora nejrůznějších aktivit jak v ČR, tak na Ukrajině. Přiznávají, že mají i ruské nebo ruskojazyčné přátele, se kterými tráví čas, ale jsou „témata, o nichž se spolu bavit nemohou“.⁸⁵

Předat svou kulturu potomkům je společným rysem jak východních, tak západních Ukrajinců. Odlišují se však v reflexi dosaženého výsledku. Ukrajinci ze západních částí Ukrajiny „zaznamenávají u svých dětí zřetelný pokles ukrajinského národního vědomí a odklon od ukrajinské kultury. Ukrajinci z východních částí Ukrajiny jsou naopak přesvědčeni, že svým dětem předali svou kulturu, že další generace se stanou nositeli této kultury v ČR, a to přesto, že i oni zaznamenávají zapominání své výchozí kultury, kterou žili na Ukrajině“.⁸⁶

Velká tolerance v ukrajinské komunitě panuje v rámci přístupu k náboženství. Víme, že pro východní Ukrajince je typickým náboženstvím pravoslaví a pro západní řeckokatolické. Respondenti, se kterými vedla Mgr. Bezoušková rozhovory uvedli, že po příjezdu do Čech běžně navštěvují kostely a chrámy příslušející jak k jejich, tak k jiné

⁸²BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 75

⁸³BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 71

⁸⁴BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 72

⁸⁵BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 75

⁸⁶BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 72

křesťanské církvi. Tato praxe je však běžnější u věřících řeckokatolické církve než u pravoslavných. Kompromisem pro obě skupiny je římskokatolický chrám svatého Mikuláše, ve kterém během velikonočních svátků slouží některé liturgie pravoslavný nebo řeckokatolický kněz.

5.1. Shrnutí

Jak je patrné z výzkumu Mgr. Markéty Bezouškové, není skupina ukrajinských imigrantů, kteří k nám přišli po roce 1989 jednotná. I když se před zástupci české majority deklarují primárně jako Ukrajinci, dělení západ versus východ si ze své domoviny přenesli i do Čech. V českém prostředí si ukrajínští migranti, jak západní, tak východní, hledají vlastní komunitu, jejíž základem je sdílená kultura a vědomí společného dějinného vývoje. Vzájemně se vůči sobě vymezují „na základě přístupu k ukrajinství, k jeho kulturnímu obsahu a významu ukrajínštiny jako příznaku ukrajinské národní identity“⁸⁷. I přes tento přístup sdružování, si ukrajinská komunita u nás nevytváří uzavřené ostrovy a při delším pobytu v ČR se snaží spíše „zapadnout“ do většinové společnosti.

Překvapivým zjištěním je vzájemná tolerance Ukrajinců v oblasti náboženství. Jako jeden z hlavních důvodů, proč tomu tak je, vidím v jejich pracovním vytížení (navštíví kostel, který mají nejbližší). Jistou roli může hrát i podobnost náboženského ritu mezi pravoslavnými církvemi a řeckokatolickou církví (jde o svátostné slavení liturgie byzantského ritu, kdy katecheticky hlouběji nevzdělaný věřící nenajde ve slavení rozdíl). Dalším faktorem ovlivňující tuto skutečnost je i funkce kostela, coby místa setkávání se s krajany, místa kde lze sehnat informace o pracovních příležitostech, fungování státní správy, novinky z Ukrajiny a v případě potřeby i pomoc. Na církevním životě participují jak cizinecká, tak i tradiční ukrajinská menšina.

Společným prvkem spojujícím jak tradiční, tak cizineckou ukrajinskou migraci je i jejich snaha předat svou kulturu nové generaci. K tomuto účelu slouží řada spolků a vzdělávacích institucí, ve kterých se mladá generace seznamuje s tradiční ukrajinskou kulturou, jazykem, historií atd.

Na formování národnostní identity Ukrajinců má vliv i délka jejich pobytu v ČR a frekvence styku s rodinou. Jedinci, kteří přišli bez rodin jen za výdělkem a vykazují se častými návraty do země původu, mají svou národnostní identitu svázanou s regionem, ve

⁸⁷BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6. str. 76

kterém žije jejich rodina. Ukrajinci, kteří si během pobytu v ČR vybudovali zázemí a přivedli sem svoje rodiny, tedy jsou zde déle, se zaměřují na podoby migrace vedoucí k vytvoření transnacionálních sociálních polí, tzn., že se na jedné straně začleňují do přijímací společnosti (pracovní kolektiv, vzdělávací instituce, kontakt s majoritní skupinou ve volném čase), souběžně však udržují přeshraniční sociální vazby s místem původu (nevzdávají se svých původních identit), díky kterým budují a udržují dva domovy a dvě identity. Asimilace těchto Ukrajinců do majoritní společnosti je v současné době nepravděpodobná. Lze ji však očekávat u dalších generací, ovšem za předpokladu, že dojde k stejnému rozpadu rodinných vazeb tak, jako tomu bylo u západní civilizace.

Závěr

Úkolem mé bakalářské práce bylo analyzovat, jakým způsobem se utvářela národnostní identita ukrajinské menšiny na našem území po roce 1989 na základě jejího vztahu k národnímu jazyku, náboženství a kultuře. Nešlo o snadný úkol, neboť Ukrajina, ať už ta současná či historická, byla vždy rozdělena politicky, ekonomicky, jazykově, nábožensky i etnicky. Jediným společným prvkem je příklon k historickému odkazu Kyjevské Rusi.

Z historie ukrajinské menšiny na našem území vyplývá, že hlavními aktéry v procesu formování národnostní identity byli studenti a inteligence. Nejlepší podmínky k rozvoji své identity měla tato menšina v meziválečném období. Díky tehdejšímu prezidentovi T. G. Masarykovi se Československo stalo největším politickým, kulturním, vědeckým a duchovním centrem zahraniční ukrajinské komunity v Evropě. Tento rozkvět ukončila druhá světová válka. Ani poválečná situace nebyla pro ukrajinskou komunitu příznivá. Změna politického režimu a nástup komunistů k moci nedovoloval pokračovat v budování její národnostní identity. Komunistický režim preferoval asimilaci ukrajinské menšiny do majoritní české společnosti. Změnu přineslo až politické uvolnění v roce 1989.

Po rozpadu Sovětského Svazu v roce 1991 přivedla špatná ekonomická situace na Ukrajině na naše území novou vlnu ukrajinské migrace. Cílem nově příchozích bylo vydělat peníze na zabezpečení rodiny, a pak se vrátit domů. Cyklická migrace však postupem času vedla k dlouhodobému pobytu a v některých případech i trvalému usazení. Nově příchozí Ukrajinci však netvoří jednu celistvou skupinu, ale jsou rozděleni na základě místa, ze kterého pocházejí, vztahem k národnímu jazyku a pohledem na historii.

Po roce 1989 tedy máme na našem území trvale usazenou a z části asimilovanou ukrajinskou menšinu a skupinu nově příchozích, která se postupně usazuje. I přes rozdíly na jejichž základě se vůči sobě vymezují, lze určit pár společných prvků, díky kterým můžeme definovat, jakým způsobem se utváří jejich národní identita v ČR.

Primárním faktorem pro formování ukrajinské národnostní identity je rodina. Zde dochází k prvnímu předávání kulturních tradic a učení se rodnému jazyku. Ukrajinská rodina dbá na pevné rodinné vazby, je na nich závislá, avšak migrace tyto vztahy narušuje. Pokud to situace dovolí, berou si rodiče své děti s sebou do Čech. Sekundárními faktory jsou vzdělávací instituce a spolky. Ty jsou důležité z hlediska dalšího vzdělávání dětí. Na prvorepublikovou bohatou tradici vzdělávacích institucí a spolkové činnosti se snažila navázat naše tradiční ukrajinská komunita hned po „sametové revoluci“. Z této snahy je vidět jakou důležitost přikládá možnosti vzdělávání svých dětí v ukrajinském jazyce, seznámení mladé

generace s ukrajinskou kulturou a ukrajinskými reáliemi. Vzdělávací instituce a spolky využívají ve větší či menší míře jak tradiční ukrajinská menšina tak i nově příchozí Ukrajinci. Jsou důležitým prvkem při formování národní ukrajinské identity.

Po roce 1989 se také setkáváme s novým trendem migračního procesu jakým je transnacionální migrace, díky které vznikají transnacionální sociální pole. Na základě těchto transnacionálních polí dochází k propojení původního a současného místa pobytu přistěhovalců. Někteří ukrajinští migranti tak mají dva domovy a dvě identity.

Bibliografie

BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6.

BENÁK, Jaroslav, ed. *Církev a stát 2016: potřebujeme nový zákon o církvích (?) : (sborník z konference)*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8394-3.

BEZCHLEBOVÁ, Mária a Jana KOHNOVÁ, ed. *Národnostní menšiny: historické souvislosti některých aktuálních problémů v Evropě a v ČR : [sborník textů a přednášek ze XII. letní školy historie, 1999]*. Praha: Porta linguarum, 2000. Texty pro další vzdělávání učitelů. ISBN 80-901833-7-9.

BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-13-5.

BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2012. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 978-80-87398-29-6.

BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ. *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: Sofis, 2005. ISBN 80-902785-8-2.

BOJKO, Oleksandr a Vladimír GONĚC. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-031-7.

COHEN, Robin. *Global diasporas: an introduction*. 2nd ed. London: Routledge, 2008. ISBN 978-0-415-43551-2.

DRBOHLAV, Dušan, ed. *Ukrajinská pracovní migrace v Česku: migrace - remitence - (rozvoj)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2995-7.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

FEDYUK, Olena. *Ukrainian migration to the European Union: lessons from migration studies*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg, 2016. ISBN 978-3-319-41774-5.

GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993.

ISBN 80-85-605-28-7.

GÜNTER. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016.

Moderní dějiny (Občanské sdružení PANT). ISBN 978-80-905942-9-6.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-010-0.

HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství).

ISBN 80-86429-20-2.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007.

ISBN 978-80-7367-269-0.

JOHNSTONE, Sarah a Greg BLOOM. *Ukrajina*. Praha: Svojtka & Co., 2009.

Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-7352-951-2.

KEMP, Hugh P. *ABC světových náboženství*. Praha: Česká biblická společnost, 2014.

ISBN 9788087287651.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2.

NEŠPOR, Zdeněk R. a Dušan LUŽNÝ. *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007.

ISBN 978-80-7367-251-5.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.

PASTUSZAK, Jarosław. *Člověk, kultura, náboženství: principy a východiska interkulturního a mezináboženského dialogu*. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-03-0.

PAVLÍKOVÁ, Eva a Karel SLÁDEK. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR: kolektivní monografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.

ISBN 978-80-86818-95-5.

RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-409-1.

SOUKUPOVÁ, Blanka, Helena NOSKOVÁ a Petr BEDNAŘÍK, ed. *Paměť - národ - menšiny - marginalizace - identity*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2014. Urbánní studie. ISBN 978-80-87398-43-2.

SZABO, Miloš. *Východní křesťanské církve: stručný přehled sjednocených i nesjednocených církví křesťanského Východu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3362-6.

SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2007. Sociologická řada. ISBN 978-807325-136-9.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-20-7.

Teorie etnicity: čítanka textů. Přeložil Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, přeložil Petra Lupták BURZOVÁ, přeložil Marie FOUSKOVÁ, přeložil David HENIG, přeložil Lubomír LUPTÁK, přeložil Gabriela ŮZEL VOLFOVÁ, přeložil Lubomír VALENTA, přeložil Markéta VAŇKOVÁ. Praha: Slon, 2016. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-185-5.

UHEREK, Zdeněk, Věra HONUSKOVÁ, Šárka OŠŤÁDALOVÁ a Vladislav ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

VEBER, Václav. *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-191-9.

Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: (1894) 1917-1945 (1994)*. Praha: Nakl. EGEM, 1995. ISBN 8085395908.

ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: stručný nástin dějin*. Česko: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2002. ISBN 80-903164-1-7.

Internetové zdroje

ZILYNSKYJ, Bohdan. *Ukrajinci českých zemí po roce 1989 (Náčrt hlavních vývojových aspektů)* navštíveno 26. 12. 2017

<http://cizinci.cz/cs/2274-2002-ukrajinci-ceskych-zemi-po-roce-1989>

Informační příručka Policie ČR *Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika* navštíveno 01. 12. 2017

<https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/105/file/1367397604-metodika-cizinci-web.pdf>

Novinky.cz středa 8. března 2017 článek *Boje o ukrajinštinu vzplály nanovo*

navštíveno 12. 12. 2017

<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/431437-boje-o-ukrajinstinu-vzplaly-nanovo.html>

Publikace edited by MALYNOVSKA, Olena *Migration in Ukraine facts and figures 2016*

navštíveno 26. 12. 2017

http://www.iom.org.ua/sites/default/files/ff_eng_10_10_press.pdf